

Derleme

Yeni Medya Okuryazarlığı: Yeni Beceriler/Olanaklar/Riskler

Sibel Karaduman (Doç. Dr.)
Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi
sibelkaraduman@gmail.com
Orcid: 0000-0001-6237-9624

Başvuru Tarihi: 16.11.2018
Yayına Kabul Tarihi: 11.12.2018
Yayınlanma Tarihi: 21.01.2019

Öz

Yeni medya okuryazarlığı dijital yetkinlik ve becerileriyle, sağladığı çevrimiçi olanaklarla ve taşıdığı risklerle önemli bir tartışma alanıdır. Çünkü günümüz medya araçlarının mobilizasyonu, akıllı telefonlar aracılığıyla zaman ve mekan farketmeksizin ağa bağlanma durumu ve kolay erişilebilirlik, yeni medya araçlarını yaşamımızın merkezine taşımıştır. Yeni iletişim teknolojilerindeki hız ve değişim özellikle çocuklar ve gençler için yeni olanaklar ve riskler barındırır. Yeni medya ortamı ve araçları, günümüzde sosyal ilişkileri belirleyen, dönüştüren, biçimlendiren ve yeni formlar kazandıran sosyal bir role sahiptir. Teknoloji tarafından aracılanmış iletişim ilişkileri, çevrimiçi davranış ve tutumlar birçok araştırmaya konu olmaktadır. Sürekli ağda ya da bağlantıda olma durumu, gençlerin sosyal kimlik inşasında önemli bir yer tuttuğu gibi, içerisinde birçok riski de taşımaktadır. Geleneksel medya karşısında medya okuryazarı olması gereken birey, günümüzün dijital gelişmeleriyle yenilenen, değişen çoklu medya mecraları ve üretimleri karşısında çok daha bilinçli ve eğitimli olmak zorundadır.

Bu bağlamda bilgi ve iletişim teknolojilerindeki yapısal değişim ve dönüşümler yeni medya okuryazarlığını ve yeni okuryazarlık becerilerini, çevrimiçi olanaklar ve riskleri tartışmayı gerekli kılmıştır. Bu çalışma, bu kavramlar odağında yeni medya okuryazarlığı alanına ilişkin bir durum tespiti yapmayı amaçlamaktadır. 21. yüzyılın dijital yeterlik ve becerilerine sahip, çevrimiçi olanakları maksimum düzeyde kullanabilen, çevrimiçi risklerin de farkında olup minimum düzeye indirebilen bireylerin, yeni medya okuryazarlığı eğitimiyle yetişmesi gerekliliği kavramsal tartışmanın sonucunda ortaya konmuştur.

Anahtar Kelimeler: Yeni Medya Okuryazarlığı, Çevrimiçi Olanaklar, Çevrimiçi Riskler.

Compilation

New Media Literacy: New Skills/Opportunities/Risks

Sibel Karaduman (Assoc. Prof. Dr.)
Akdeniz University Faculty of Communication
sibelkaraduman@gmail.com
Orcid: 0000-0001-6237-9624

Date Received: 16.11.2018
Date Accepted: 11.12.2018
Date Published: 21.01.2019

Abstract

New media literacy presents an significant debate arena with due to digital competence and skills, online opportunities it provides and risks it carries. This is because the mobilization of contemporary media, their easily accessible nature and connecting to the network via mobile phones freely from space and time have brought new media to the very centre of our lives. Speed and change in the new media technologies carry new opportunities and risks especially for children and adolescents. New media environment and tools have a social role that determine, shape, transform modern social relations. Technologically-mediated communication relations, online behaviour and attitudes are the subjects of a great deal of research. Being in the net or connected all the time contains a lot of risks in itself in addition to important place it occupies in the social identity construction of adolescents. The individual who needs to be media literate in the face of the traditional media has to be more conscious and educated in the face of ever-changing multimedia environments and productions digital transformations have brought about.

In this context, structural changes and transformations in information and communication technologies have made it essential to discuss new media literacy and new literacy skills, online opportunities and risks. This study, focusing on these concepts, aims to determine the situation of new media literacy field. It has been asserted at the end of conceptual discussion that today it is obligatory to raise new media literate individuals who have digital competencies and skills of 21st century, are able to benefit from online opportunities at the maximum level and are aware of the risks and reduce them to a minimum level.

Keywords: New Media Literacy, Online Opportunities, Online Risks.

Giriş

Bilgi ve iletişim teknolojilerinin hızla gelişmesi ve dijital olanakların birçok alanı yapısal anlamda değiştirmesi kitle iletişimin gerçekleştiği mecraları da etkilemiştir. İnternet temelli yeni medya ortamında artık herkes akıllı telefonlar ve uygulamalar aracılığıyla kendi medyalarını üretmekte; kişisel hikayelerini, deneyimlerini seslerini ve kendi görsellerini paylaşıp yayınlamaktadır. Sosyal medya ortamında dolaşıma giren bu paylaşımlarla aslında herkes kendi hikayesinin dijital anlatıcısı konumuna gelmektedir.

21. yüzyıl bilgi teknolojilerinin, 19. yüzyıldaki kitaplar kadar önemli olduğu günümüzde, temel bilgi kaynaklarına erişimde yeni iletişim teknolojilerin sağladığı olanakları kullanmaktayız. Örneğin geçmişin günlük defterlerini, bugün internet günlükleri diyebileceğimiz kişisel sayfalar olan bloglar ve mikro-bloglar aldı. “Web üzerinden içerik/hizmet sunumunun yeni özelliklerini ve bu yeni özelliklerin iletişim alanında yarattığı belirtilen değişimleri açıklamak için kullanılan Web 2.0 kavramı, sonuçları itibariyle önemli değişimlere işaret etmekte; internet üzerindeki iletişim sürecinde paylaşım ve katılımın arttığı yeni bir dönemin başladığını göstermektedir” (Aktaran:Aydoğan-Başaran, 2012,230) Yeni medya ortamında sağlıktan sanata, ekonomiden politikaya sınırsız bilgiye erişim ve dolaşımda olan, paylaşılan, depolanan ve arşivlenen bilgi ile oluşturulan web sayfaları, resmi ve resmi olmayan web siteleri, video üretim ve paylaşım mecraları, sosyal medya araçları (Facebook, Instagram, Twitter gibi..) kullanıcıya dijital olanaklar sunarak geniş bir hareket ve özgürlük alanı sağlamıştır. Ancak bu yüksek potansiyelli, katılımlı ve etkileşimli kullanım olanakları birçok ve “yeni” riskleri de beraberinde getirmektedir. Dolayısıyla içinde hem fırsatlar hem de riskler barındıran bu yeni mecradaki aktif kullanıcı kimliğimiz, çağın gerekleriyle birlikte medya okuryazarlığı kavramını, medya okuryazarı olma niteliklerini ve becerilerini daha da önemli kılmaktadır. Çünkü medya okuryazarı olarak bireyler yaşamlarının sadece belli bir kısmında değil, yaşam boyu sürecek olan bir kültürel ve politik duruş sergilemektedir. Jols ve Thoman’a göre 21. yüzyıl yaklaşımı olan medya okuryazarlığı eğitimi, yazılı medyadan videoya, videodan internete çeşitli yapılarda bulunan medyaya erişme, analiz etme, değerlendirme ve yaratma yeteneği için bir çerçeve sağlar. Medya okuryazarlığı, medyanın rolünün toplumda anlaşılmasını sağlarken aynı zamanda demokratik bir toplumda bir vatandaş için gerekli olan araştırma ve kendini ifade etme yeteneklerinin kazanılmasını da sağlar (2008,33). Dolayısıyla bilinçli ve katılımcı yurttaşlık için birçok temel beceriyi kazandıran ve geliştiren medya okuryazarlığı, günümüzde değerli bir eğitim fırsatıdır. Eğitim, aile, bilinçli ve katılımcı yurttaş olma, kültürel boyut gibi birçok farklı boyuta sahip ve buna göre ele alınması gereken medya okuryazarlığı eğitimi, özellikle yeni medya pratiklerimiz için eleştirel, farkındalığı olan, dijital çağın gereklerine uygun bireyler yetişmesi açısından yol gösterici niteliktedir.

Hobbs, (2010a,17) çağdaş toplumda başarı için gerekli olan yetkinliklerin, birbiriyle yakından ilişkili birçok terimle tanımlandığını belirtir. Bunlar bilgi okuryazarlığı, medya okuryazarlığı, medya eğitimi, görsel okuryazarlık, haber okuryazarlığı, sağlık medya okuryazarlığı ve dijital okuryazarlık adlarıyla tanımlanabilir. Kellner ve Share’e göre, eleştirel medya okuryazarlığı, kitle iletişiminin ve popüler kültürün farklı biçimlerini içerecek şekilde okuryazarlık kavramını genişletir ve aynı zamanda medya ile izleyiciler, bilgi ve güç arasındaki

ilişkileri eleştirel bir şekilde analiz etmek için eğitim potansiyelini derinleştirir. Medya kodları ve konvansiyonlarını, kalıplaşmış kalıpları, baskın değerleri ve ideolojileri eleştirme becerilerini ve medya metinlerinin oluşturduğu çoklu anlam ve mesajları yorumlama becerilerini analiz etmede beceri kazandırmayı içerir. Medya okuryazarlığı, medya içeriklerinin ayrımcılığa uğramasına ve değerlendirilmesine, medya formlarını eleştirel bir şekilde incelemeye, medya etkilerini ve kullanımlarını araştırmaya, medyayı akıllıca kullanmaya ve alternatif medya oluşturmaya yardımcı olur. (2007,4) Dolayısıyla çoklu medya formlarının analizi, çoklu okuryazarlıkların geliştirilmesiyle daha mümkün hale gelmektedir.

Hobbs, "Dijital Çağda Medya Okuryazarlığını Yeniden Tanımlamak" adlı çalışmasında, medya okuryazarlığı eğitiminin, gençlerin dijital medya ve yeni iletişim teknolojileri deneyimlerinin değişen doğasına uyum sağlamak için uymak zorunda olduğu bazı yöntemler önermektedir. Hobbs; haber, reklam ve eğlence medyasını analiz etme sürecine geleneksel biçimde yoğunlaşan öğretmenlerin, asıl bakış açılarını yeni medyayı (cep telefonu, el cihazları), yeni mesaj formlarını (arama motorları, hızlı mesaj, blog ve online eğlence) ve yeni sosyal meseleleri (özdeşlik ve anonimlik, mahremiyet ve gözetim vb.) kapsayacak şekilde genişletmek zorunda olduğundan bahseder (2010b, 88). Bazı gençler için, online aracılanmış iletişim bir sosyal gruba ait olmanın yegâne yoludur. Çevrimiçi ve çevrimdışı arkadaş grubu iletişimi, gençlere güç, işbirliği ve rekabet, güven, samimiyet ve saygı hakkındaki pek çok sosyal dersi öğrenme fırsatı sunmaktadır. Spor ve sosyal faaliyetlerini, akademik ve aile hayatını bir arada idare etmeye çalışan gençler, yoğun yaşamlarında, internet teknolojilerinden, kendi kendilerini öğrenmek amacıyla başkalarıyla iletişim kurmak ve hayati gelişimsel ihtiyaçlarını karşılamak için yararlanmaktadırlar (Aktaran: Hobbs, 2010b, 90). Dolayısıyla bu çalışma yeni iletişim teknolojilerinin ve dijitalleşmenin aracılığıyla yapısal bir dönüşüm geçiren medya ortamları ve üretimleri karşısında daha bilinçli, farkındalığı yüksek ve çağın dijital araçlarını yönetebilen becerilere sahip bireyler yetişmesi için bir fırsat sunan yeni medya okuryazarlığının önemini ele alma amacını taşımaktadır. Çalışmada yeni medya okuryazarlığının yetkinlik ve becerileri, çevrimiçi olanaklar ve riskler odağında değerlendirilerek, bu alanda yapılmış araştırma ve proje örnekleri üzerinden bir durum saptaması yapılmaya çalışılmıştır.

Yeni Medya Okuryazarlığı Becerileri

Medya okuryazarlığı kavramı, yeni medya araçlarının ve yeni iletişim teknolojilerinin hayatımıza girmesiyle birlikte yeni medya okuryazarlığı kavramına evrilmiştir. Medya okuryazarlığı beceri temelli kültürel bir süreci kapsar. Bu becerilerin başında erişim, anlama, analiz, değerlendirme ve üretim gelmektedir. Bireyin karşılaştığı (eriştiği) medya mesajlarının (*grafik, imgeler, ses, video, yazılı metin vb.*) içeriğini anlama, bu içerikleri doğru analiz edebilme ve içeriği değerlendirebilme yaşam boyu devam eden kültürel bir süreçtir. Bu becerilerin yanında (içerik) üretme becerisi, yeni medya ortamında bilgi ve iletişim teknolojilerinin sağladığı olanaklarla en yüksek potansiyele sahiptir. Bu çoklu medya içerikleri yeni yetkinlikler ve okuryazarlık becerilerine sahip olmayı gerekli kılmaktadır. Kullanıcıların yeni medya ortamında aktif, katılımcı ve üretici kimliği yeni medya okuryazarlığı adına önemli bir fırsattır.

Binark ve Gencil Bek, medya okuryazarlığı bileşenlerinin aşağıdaki bilme, farkındalık ve becerilerden oluştuğunu belirtir:

- Medya metinleri, üreticilerinin, metinleri üretirken üzerinde anlaştıkları uzlaşmaları ve bu uzlaşmaların sonucunda ortaya çıkan içerik biçemlerini bilmek;
- Medya endüstrisini tanımak (köken, gelişme, ekonomik temeller, yapısal ve hukuki düzenlemeler);
- Medya endüstrisinin izleyicileri nasıl gördüğünü bilmek,
- Medyanın etkileri üzerine geniş ve kapsamlı bir bakış açısına sahip olmak (2007,54).

Yeni medya terimi, geleneksel medyadan (kitap, televizyon ve radyo) farklı olarak, sayısal medyayı, özellikle etkileşimsel medyayı, internet ağlarını ve sosyal iletişim medyasını nitelemek için kullanılmaktadır. Yeni medya terimi, bilgi ve iletişim teknolojileri ile bunlarla bağlantılı sosyal bağlamları, iletişim becerilerini arttıran cihazları, bu cihazları kullanılarak geliştirilen iletişim etkinlikleri ile pratiklerini ve bu cihazlarla pratikler etrafında şekillenen sosyal düzenleme veya örgütlenmeleri kapsamaktadır (Aktaran: Binark, 2014, 15). Yeni medya okuryazarlığı ise, geleneksel medya okuryazarlığı ile öz itibarıyla aynıdır ancak bireylerin sahip olması gereken yeterlilikler ve sosyal beceriler konusunda farklılaşmaktadır. Çünkü yeni medya ortamının farklı ekosistemi, araçları ve online olmanın getirdiği olanaklar ve riskler noktasında ayrılmakta ancak eleştirel düşünme ve analiz etme becerileri açısından benzeşmektedir. “Yeni medya okuryazarlığı; yeni medya kullanımına ilişkin bilgi ve beceri sahibi olmayı, yeni medyanın potansiyelleri ile olası tehditlerine karşı farkındalık kazanmayı, yeni medyayı etik ve hak temelli kullanmak üzere tutum ve davranış geliştirmeyi içerir” (<http://www.yenimedya.org.tr/>).

Buckingham’a göre medya okuryazarlığının genel olarak temel bileşenleri olarak kabul edilen dört geniş kavramsal yön vardır. Dijital medyayla ilgili yeni sorular belirgin bir şekilde artmakta ve yeni araştırma yöntemleri de gerekirken, bu temel kavramsal çerçeve devam etmektedir. Bunlar; temsil (representation), dil (language), üretim (production) ve izleyici/okuyucu ya da kullanıcı (audience/reader/user)dır (2007,48). Medya mesajlarının kim için, nasıl ve ne amaçla üretildiğini bilme ve fark etme becerisi karşılaşılan temsillerin dil aracıyla hangi stratejiler ve kendine özgü formatlarda üretildiği bilinci, okuryazar olan bireylerin eleştirel bakabilme becerisini de süreç içerisinde geliştirecektir. Radyo karşısında dinleyici, televizyon karşısında izleyici, gazete karşısında okuyucu ve internet karşısında kullanıcı olan bireyler, her mecraanın kendine özgü yapısı ve yapısal özelliklerini tanıma ve bilme sorumluluğuna sahiptir. Toplumun politik, ekonomik, sosyal, kültürel ve tarihsel bağlamları içinde üretilen medya iletileri inşa edilmiş çeşitli karakteristik, biçem, tür, simge ve göstergelere sahiptir. Medya mesajlarını üretildiği yapı içinde analiz etme ve değerlendirme becerisi yapının dinamiklerini çözme adına önemli bir adımdır. Sonuçta “medya, iletişimin katmanlarını oluşturan fikirler ve amaçları temsil eden imajlar ve sözcükler gibi semboller üretir. Medya mesajlarının temelinde kültürel sistemlerin ortak anlamlarını inşa eden kodlarla temsil edilme vardır” (Gaines, 2010,23-24).

Gerek geleneksel gerekse de yeni medya okuryazarlığı 21. yüzyılda medya okuryazarının sahip olması gereken becerileri kazandırmak adına farkındalık yaratan öncü bir eğitim hareketidir. Yazılı metinlerin yanında, görsel okuryazarlık bir başka deyişle görsel metinleri de okuyabilme becerisi doğru anlama, analiz etme, değerlendirme ve muhakeme edebilme becerilerini de kapsamaktadır. Günümüz

yeni medya ortamlarında medya okuryazarlığı yazılı, sözel ve görsel metinleri okuyabilme becerilerini gerekli kılarken, bilgisayar temelli teknolojiler bağlamında bireylerin kendilerini aktif bir biçimde geliştirmelerini gerektirmektedir. Kellner'a göre bilgisayar kültürü, öğrenciler, öğretmenler ve vatandaşların hepsinin müdahale edebildiği, tartışma gruplarına ve ortak araştırma projelerine katılabildiği, kendi web sitelerini oluşturabildiği, kültürel yayılma için yenilikçi çoklu-medya içeriğinin üretildiği ve toplumsal etkileşim ve öğrenimin yeni modlarında bulunmanın gerçekleştiği söylemsel ve siyasi bir alandır (2014,426).

Renee Hobbs (2010a), "Digital and Media Literacy: A Plan of Action" adlı kitabında dijital ve medya okuryazarlığı temel yeterliklerini bireylerin sahip olması gereken becerileri şu şekilde belirtmiştir:

Tablo 1: Dijital ve Medya Okuryazarlığının Temel Yeterlikleri (Hobbs, 2010a,19)

Dijital ve Medya Okuryazarlığının Temel Yeterlikleri
1. ERİŞİM Medya ve teknoloji araçlarını beceriyle bulmak ve kullanmak, diğerleriyle uygun ve ilgili bilgileri paylaşmak
2. ANALİZ VE DEĞERLENDİRME Mesajların potansiyel etkilerini veya sonuçlarını değerlendirirken mesaj kalitesini, doğruluğunu, güvenilirliğini ve bakış açısını analiz etmek için mesajlar ve eleştirel düşünmeyi kullanma
3. ÜRETİM Amaç, hedef kitle ve kompozisyon teknikleri bilinciyle, kendini ifade etmede yaratıcılığı ve özgüveni kullanarak içerik üretme veya oluşturma
4. YANSITMA Sosyal sorumluluk ve etik ilkeleri kişinin kendi kimliğine, yaşam deneyimine, iletişim davranışına ve tutumlarına uygulaması
5. EYLEM Bilgiyi paylaşmak ve aile içinde, işyerinde, toplumsal gruplardaki sorunları çözmek için bireysel ve işbirliği yaparak çalışmak ve yerel, bölgesel, ulusal ve uluslararası düzeylerde faaliyet gösteren bir topluluğa üye olarak katılmak

Sonia Livingstone, "Internet Literacy, Young Peoples Negotiation of New Online Opportunities" adlı çalışmasında okuryazarlık kavramını ele alarak, 3 özelliğinden bahseder (2008, 106-107)

İlk olarak, okuryazarlık, iletişim şekilleri arasında açık sürekliliğe sahip bir bilgi biçimidir. (Baskı, görsel-ışitsel, kişiler arası iletişim, dijital) Söz konusu internet olduğunda bu bilgi, teknoloji ya da metin tarafından farklı bir şekilde sağlanan konu ve servisler, başlıca donanımsal zorluklardan daha karmaşık, yorumlayıcı ve değerlendirmeye yeterliliklere kadar bir dizi zorluk teşkil eder.

İkinci olarak, okuryazarlık, (eşitsiz olarak dağıtılmış) ekonomik, kültürel ve sosyal kaynaklar (ya da sermaye) tarafından kişisel becerileri ve sosyal uygulamaları engelleyerek ya da olanak sağlayarak köprü kuran bir bilme biçimidir. En önemlisi de bu, kişisel aktivite, teknoloji ya da ara yüz dizaynı ve kurumsal biçimlendirmenin aralarındaki ilişkiyle ortaya çıkar ve bu ilişki sadece "tarafsız teknik bir beceri" olarak anlaşılabilir.

Üçüncü olarak, okuryazarlık, hem standart şekilde kabul gören hem de onaylanmayan bir dizi kültürel olarak düzenlenmiş yeterliliği içerir. "İnternet okuryazarlığı" özel olarak okuryazarlığın diğer biçimleriyle (özel beceriler, deneyimler, metinler, kurumlar, kültürel değerler) ilişkili olarak baskı, görsel-ışitsel ya da diğer iletişim biçimlerinden farklılık gösterir.

Medya okuryazarlığı eğitimi teknolojiler karşısında sürekli geçerli olan temel yetkinliklere odaklanmaktadır. Bunlar arasında: (Rogow, 2015, 92-93)

Erişim: yüksek kaliteli medya teknolojilerine ve içeriğine fiziksel erişimin olması ve bu kaynakların etkin bir şekilde nasıl kullanıldığını bilmek,

Anlama: temel ve açık medya mesajlarını anlama,

Farkındalık: medya mesajlarının varlığını ve yaşamdaki rollerini farkında olma,

Analiz: medya mesajlarını eleştirel ve bağımsız olarak düşünmek için analiz etme,

Değerlendirme: belirli amaçlar için medyanın değeri veya yararı hakkında bilgilendirilmiş, mantıklı kararlar verme

Oluşturma: birden çok medya formatı kullanarak belirli amaçlar için medya mesajları oluşturma,

Derinlemesine Düşünme: kişisel deneyimlerin ve değerlerin medya mesajlarının tepkilerini ve üretimini nasıl etkilediğini düşünmek; Bir kişinin üretim tercihlerinin kendisinin ve başkalarının üzerindeki potansiyel etkilerinin tamamını değerlendirmek,

Katılım: etkileşimli medya teknolojilerinin sağladığı işbirlikçi etkinliklerin başlatılması veya birleştirilmesi

Eylem: medya mesajlarıyla ilgili olarak bireyin kendi içgörülerinden yararlanarak anlamlı adımlar atması, yer almaktadır.

Yeni medya okuryazarlığı ya da “bilgisayar okuryazarlığı, kişiler arası iletişimden siyasi tartışmalara ve sanatsal ifade tarzlarına kadar değişen çeşitli amaçlar için gerekli temel yazma becerilerinin, bilgisayar programı yönetiminin, bilgiye erişim ve bilgisayar teknolojilerinin kullanımının geliştirilmesi ile ilgili teknik becerileri de içermektedir” (Kellner, 2014,429). Yeni okuryazarlıkların neredeyse hepsi, işbirliği ve ağ oluşturma yoluyla geliştirilen sosyal becerileri içerir. Bu beceriler, sınıfta öğretilen geleneksel okuryazarlığın, araştırma becerilerinin, teknik becerilerin ve eleştirel analiz becerilerinin temelini oluşturur. Yeni beceriler ise şunları içermektedir: (Jenkins ve diğerleri, 2006,4).

Oyun: problem çözme formu olarak bireyin çevresiyle deneme yapma kapasitesi

Performans: doğaçlama ve keşif amacıyla alternatif kimlikler benimseme becerisi

Simülasyon: gerçek dünya süreçlerinin dinamik modellerini yorumlama ve kurma becerisi

Kendi içeriğini oluşturma/kendine tahsis etme: medya içeriğini anlamlı şekilde örnekleme ve çözme becerisi

Çoklu görev: bir kişinin ortama göre, odaklanmayı gerektiren ayrıntılara sahip görev alması

Dağıtılmış Bilgi: zihinsel kapasiteleri artıran araçlarla anlamlı bir şekilde etkileşim kurma becerisi

Kolektif Akıl: bilgileri bir araya getirme ve başkalarıyla bu bilgileri karşılaştırarak ortak bir hedefe yönelme becerisi

Yargı: Farklı bilgi kaynaklarının güvenilirliğini ve inanırlığını değerlendirme becerisi,

Transmedya Navigasyonu¹: çoklu modaliteler arasında hikaye ve bilgi akışını takip etme yeteneği

Ağ (Network) oluşturma: bilgi aramak, sentezlemek ve yaymak

Müzakere: farklı topluluklar arasında seyahat etme, çoklu bakış açılarını anlama ve onlara saygı gösterme ve alternatif normları kavrama ve takip etme becerisi.

Jenkins ve diğerlerinin saptadığı beceriler, yeni medyanın özellikleri, sunduğu olanaklar çerçevesinde bireylerin sahip olması gereken sosyal beceriler odağında düşünülmüştür.

Ulusal İletişim Derneği ise (NCA, 1998); medya okuryazar bireylerin aşağıdakileri yapabilmeleri gerektiğini belirtmektedir: (Hobbs, 2010a,19).

- İnsanların kişisel ve kamusal yaşamlarında medyayı nasıl kullandığını anlam
- Kitleler ve medya içeriği arasındaki karmaşık ilişkileri tanıma
- Medya içeriğinin sosyal ve kültürel bağlamlarda üretildiğini anlama
- Medyanın ticari doğasını anlama
- Belirli kitlelerle iletişim kurmak için medyayı kullanma

Türkiye’de ise, İlköğretim 7. ve 8. sınıflarda okutulmakta olan Medya Okuryazarlığı Dersi Öğretim Programı, Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının 13 Haziran 2018 tarihli kararı ile güncellenmiştir. 2018-2019 eğitim-öğretim yılından itibaren uygulanacak olan yeni Öğretim Programında medya okuryazarlığı becerileri olarak şunlar yer almaktadır: farkındalık, erişim, sorgulama, çevrimiçi güvenlik (bireysel ve kamusal), çözümlenme (analiz), değerlendirme, üretim, paylaşım (bireysel ve profesyonel medya planlaması), etkililik (aktivizm). Ayrıca programda dijital yetkinlik, “iş, günlük hayat ve iletişim için bilgi iletişim teknolojilerinin güvenli ve eleştirel bir şekilde kullanılması olarak tanımlanmıştır. Söz konusu yetkinlik, bilgiye erişim ve bilginin değerlendirilmesi, saklanması, üretimi, sunulması ve alışverişi için bilgisayarların kullanılması ayrıca internet aracılığıyla ortak ağlara katılım sağlanması ve iletişim kurulması gibi temel beceriler yoluyla desteklenmektedir” ifadeleriyle açıklanmıştır (www.medyaokuryazarligi.gov.tr/userfiles/files/MOY%202018%200ğretim%20Programi.pdf).

Çocukları geleceğe daha iyi hazırlamak, internet ortamında üretim yapmalarını sağlamak ve yeterli becerilere sahip olabilmeleri için okullarda robotik/kodlama derslerinin müfredata girmesi eğitim sisteminde dijitalleşmenin olanaklarından yararlanılması adına iyi bir örnektir. Örneğin Avrupa Kodlama Haftası, 45’ten fazla ülkede, 12.000’den fazla aktiviteyle 6 Ekim 2018’de uygulanmaya başlamıştır. Avrupa Komisyonu tarafından desteklenen Avrupa Kodlama Haftası, dijital okuryazarlık yanında programlamayı ve kapsamlı bir teknolojik bilgi birikimini teşvik etmektedir. Özellikle okullara odaklanan etkinlik kapsamında çocukların, öğretmenlerin ve ebeveynlerin dahil olduğu bir milyondan fazla kişinin interaktif faaliyetlere katılması beklenmektedir. Girişim bu yıl, kodlama ve teknolojik aktivitelere ağırlık vermeleri konusunda özellikle öğretmenleri teşvik etmektedir (bilgi için bkz: <https://codeweek.eu>).

Yeni Medyanın Kullanıcıya Sunduğu Olanaklar/Riskler

Dijital kodlama sistemine temellenen, hipermetinlilik ve modülerlik özelliklerini taşıyan, yüksek hızda etkileşimin gerçekleştiği (bireylerin aktif olduğu) iletişim alanları (Yengin, 2012, 128) olarak tanımlanabilecek yeni medya, geleneksel medyayla karşılaştırıldığı zaman yaşamımıza farklı olanaklar sağlamıştır. Bu olanaklar beraberinde riskler de barındırmaktadır. Bu bölümde olanaklar ve riskler ele alınacaktır.

Günümüz (yeni) medya kültüründe “yazmak” kalemi alıp kâğıda bir şeyler yazmaktan çok daha karmaşık bir hale gelmiştir. Günümüzde öğrenciler Fen Bilgisi dersi için raporlarını Powerpoint gösterisi olarak “yazabilir” ya da erken yaşta sigara bağımlılığı için bir poster sunumu “hazırlayabilirler”. Bütün bu projeler düşüncelerin kâğıda dökülmesinde ihtiyaç duyulan yaratıcı düşünme yeteneklerine gereksinim duymaktadır: Düşüncelerin *organize* edilmesi, sözcüklerin *taslak* ve *yeniden taslak* olarak yazılması, resimlerin ve/veya seslerin, *düzenlenip, süslenerek* ortaya çıkan ürünün *sunulmasını* içerir (Jols ve Thoman, 2008,31).

Ağ toplumunda hem eş zamanlı hem eş zamanlı olmayan, çok sayıda kişiden çok sayıda kişiye giden interaktif mesajların çok-modlu değiş tokuşunu içeren yatay iletişim ağlarını kapsayan küresel ağ iletişimin temelinde yer almaktadır (Castells, 2012,22). Kullanıcı olarak internet ortamında dijital iz’ler bıraktığımız günümüzde, paylaştığımız ve paylaşılan tüm veriler kalıcı olarak depolanmakta ve arşivlenmektedir. Yeni bilgi ve iletişim teknolojileri aracılığıyla gerçekleşen dijitalleşme, çağın çoğu teknolojik olanaklarını mümkün kılmaktadır. Jols ve Thoman’ın yukarıda bahsettiği gibi okuryazarlığın temel bileşenleri olan okumak ve yazmak eylemleri artık form değiştirmiş, yeni medyanın ekosisteminde bireyleri daha aktif ve etkin kılar bir şekle bürünmüştür. Günümüzde ses, görüntü, yazı, fotoğraf, video gibi çoklu medya formlarını bir araya getiren internet mecrası, küresel çapta temel bilgi kaynağı niteliğindedir. Dolayısıyla “dijital medya teknolojilerinde ses, görüntü, görüntü-ses, sanal ortama hatta çoklu ortama kadar okuryazarlığın anlamı ve alanı genişlemiş, materyaller arasındaki sınırlar belirsizleşmiştir” (Bilici, 2014, 27).

Çevrimiçi Olanaklar

Dijital teknolojiler eğitim sistemini olumlu anlamda değiştirmiştir. Uzaktan eğitim modülleri, bilgisayar tabanlı öğrenme, kaynak, uygulamalar açısından önemli gelişmeler yaşanmıştır. Bilgiye erişim ve bilginin dolaşım hızı en üst seviyededir. Bilgi ve iletişim teknolojileri dünyanın en dezavantajlı bölgesinden bile haberdar etmekte, dijital olanaklar sayesinde bilgi ve olanakların paylaşımı söz konusu olmaktadır- her ne kadar (fake news) yalan haber ya da bilginin doğruluk ve gerçekliğine ilişkin etik sorunlar yaşansa da- dijital olanakların dönüştürücü potansiyeli yadsınamaz. Dijital fırsatları, dijital çağdaki çocuklar için gerçek anlamda faydalara dönüştürmek amacıyla (özellikle de öğrenme, katılım ve sosyal içerme olanaklarını arttırmak için) çocukların dijital deneyimlerinin bağlamını anlamak, onlara yeterli ölçüde rehberlik ve destek sağlamak büyük bir önem taşır. Özellikle de hareket hâlindeki çocuklar, dışlanan çocuklar ve engeli olan çocuklar için bu, kritik bir öneme sahiptir (UNICEF 2017,14).

Sosyal medya aracılığıyla insanlar arası sosyal ilişkilerin tanımını ve formunu değiştiren internet mecrası, eğlence, oyun, vakit geçirme uzaktakileri/eski arkadaşları bulma ya da iletişime geçme yönünde de fırsatlar sunmaktadır. Kimlik inşasını, görünür olarak var olma üzerinden gerçekleştiren birey -özellikle sosyal medya hesaplarında- “göründüğün kadar varsın” mottosuyla uyumlu eylemler sergilemektedir.

Yeni iş ve kariyer olanakları sağlayan internet, mecranın kendine özgü karakteristiğine uygun yeni istihdam alanları yaratmaktadır. Bu alanlara uygun çalışan potansiyelinin de önce okuryazarlık sonra dijital becerilerini geliştirmesi çağın gerekleri arasında yer almaktadır.

Yurttaş katılımı, politik katılım ve aktivizm alanında olanaklar sunan yeni medya ortamı, bu yönüyle de politik bir duruşa sahiptir.

Son yıllarda içerik üretimini ve yönetimini sağlayan kullanımı kolay ve ucuz donanımların gelişmesi ve yaygınlaşması, internet üzerinden içerik sunumunu sağlayan çeşitli programların ve yazılımların ücretsiz ya da çok ucuz şekilde sunulması gibi teknolojik gelişmeler, profesyoneller dışında kullanıcıların da içerik üretebilmelerini ve bu içeriği internet ortamında paylaşabilmelerini sağlamaktadır (Geray-Aydoğan, 2010,307). Kullanıcı içerik üretip, bunu yayımlayabileceği bir medya ortamına sahiptir. Yeni iletişim teknolojileri ve özellikle akıllı telefonlar sayesinde, kendi medyasını yaratan bireyler günümüzde aktif birer kullanıcı ve yayıncı kimliğine bürünmüştür. Üretim ve katılım için olanaklar sağlayan yeni medya özellikle gençler, bloglar (kişisel web sitesi), vloglar (video aracılığıyla anlatım) sosyal medya hesaplarıyla seslerini duyurabilmektedir. Örneğin, daha aktif ve katılımcı bir konuma erişen yeni medya ortamındaki televizyon izleyicisinin şu olanaklara sahip olduğunu söyleyebiliriz: (Karaduman, 2017,126).

-İzleyici internet ortamında, televizyon yayımlarıyla ilgili paylaşım gerçekleştirebilmekte, çeşitli web sayfası, blog ve forumlarda yorum ve gönderi yazabilmektedir.

-Kullanıcı etkileşimlerine olanak sağlayan bu ortamda izleyici, televizyon içerikleriyle ilgili birbirleriyle diyalog kurup, yorumlara cevap verebilmektedir.

-İzleyici/kullanıcı televizyon içeriklerine istediği yerde, istediği zamanda erişebilmekte, yayınları yayın zamanına göre değil, kendi zamanına göre takip edebilmektedir.

-İzleyici içerik paylaşımları yaptığı gibi, içerik üretimlerinde de bularak kendi kanallarını internet ortamında oluşturabilmektedir. İnternet ortamında video paylaşımı yapılabilecek video paylaşım sitelerinde kullanıcılar (örneğin youtuber'lar) kendi içeriklerini üretmekte ve bu paylaşım sitelerinde yayınlamaktadır. Youtube, DailyMotion, Vimeo, İzlesene gibi portallar en çok paylaşımın yapıldığı mecralardır. Üye kullanıcılar, ürettikleri içerikleri sitenin kullanım ve paylaşım kurallarına göre yüklemektedir. Portal yöneticileri, kurallar dahilinde yayınlama, yayından kaldırma ve telif haklarına uygunluk kararlarına sahiptir.

Çevrimiçi Riskler

Çevrimiçi olanaklar olduğu kadar çevrimiçi riskleri de içinde barındıran yeni bir mecra ile karşı karşıyayız. Avrupa Birliği'nden kapsamlı araştırmalar (Staksrud, Livingstone, Haddon, & Ólafsson, 2009) kitle iletişim araçları, popüler kültür ve dijital medya kullanımıyla ilişkili üç risk türünü tanımlamaktadır: (Hobbs, 2010a,29)

- *İçerik riskleri*; Bu riskler, şiddet, cinsellik, cinsiyetçi, ırkçı veya nefret içeren materyaller de dahil olmak üzere potansiyel olarak saldırgan veya zararlı içeriklere maruz kalmayı içerir.
- *Temas riskleri*; Bu riskler, tacize uğrama, siber zorbalık ve siber takip, yabancılarla konuşma veya gizliliği ihlal etmeyi içerir.
- *Davranış Riskleri*; Bu riskler, kasten ya da kasıtlı olarak insanları yanlış bilgilendirmeyi, kişisel bilgileri vermeyi, yasa dışı indirme, kumar oynama, korsanlık ve daha fazlasını içerir.

Tablo 2: Çocukların İnternet Kullanımı ile İlgili Riskler
(Livingstone, S.,Haddon, L., & Ólafsson, K. 2011)

	İçerik Kitle iletişim mesaj içerikleri	Temas Çevrim içi etkinliğe (Yetişkinlere yönelik) katılım	Davranış Karşılıklı etkileşimde suçlu veya mağdur
Agresif / Saldırgan	Şiddet / Kan içeren içerik	Rahatsızlık verme / gizlice takip etmek (stalk etmek)	Zorbalık / akran zorbalığı
Cinsel	Pornografik içerik	'Kötü Niyet' Cinsel istismar veya sömürü	Cinsel taciz 'cinsel içerikli mesaj gönderme'
Değerler	İrkçı / Nefret söylemi dolu içerik	İdeolojik ikna	Potansiyel zarar barındıran kullanıcının oluşturduğu içerik
Ticari	Ürün yerleştirme bulunan içerik	Kişisel veri suistimali	Kumar, Telif hakkı ihlali

Bu tablo EU Kids Online (Avrupa Çevrimiçi Çocuk Projesi) kapsamında yapılan araştırma sonucu Livingstone, S.,Haddon, L., & Ólafsson, K. (2011) nın Risks and safety on the internet, adlı çalışmalarında yer verdikleri, içerik, temas ve davranış risklerini barındırmaktadır.²

Çevrimiçi risklerin oldukça tartışıldığı günümüzde, nefret söylemi yeni medya ortamında oldukça kolay üretilmektedir. İnsanlar yüz yüze iletişimde normalde yapmayacakları ya da söyleyemeyecekleri şeyleri internet ortamında rahatlıkla yapabilmektedir. Fiziksel yaptırımın olmadığı sanal ortam, nefret, aşağılama, hakaret etme, küfür, tehdit, sözlü ve cinsel içerikli taciz gibi birçok riskler barındırmaktadır. Çomu ve Binark'a göre, yeni medyada üretilen nefret söyleminde, yeni medyanın dijitallik, etkileşimsellik, hipermetinsellik, yayılım, sanallık ve multimedya biçimselliği gibi özellikleri sayesinde olanaklı olan kullanıcı türevli içerik üretimi, stigma, stereotip, önyargı ve ayrımcılık gibi söylemsel pratikler aracılığıyla ortaya çıkmakta ve çoğunlukla aynı anda farklı grupları hedef alan nefret söylemleri görülmektedir. Nefret söylemi türleri, hedef aldığı gruba göre, siyasal, kadınlara yönelik, yabancılara ve göçmenlere yönelik, cinsel kimlik temelli ve engellilere ve çeşitli hastalıklara yönelik olarak gruplanabilir (2013,209). Bu tür risklere karşı bilinçli olma ve güvenli kullanım yeni medya okuryazarlığının öne çıkan kavramlarıdır.

Sosyal medya kullanımı üzerine yapılan çalışmalar, olanaklara erişebilen çocukların daha fazla riskle karşı karşıya kaldıklarını destekler niteliktedir. Livingstone ve Brake (2009), dünya çapında çocuklar, özellikle de ergenler ve genç insanlar tarafından hızla benimsenen sosyal ağ sitelerinin insanın kendisini sunmasına, yeni şeyler öğrenmesine, geniş ağda ilişkiler kurmasına, kendi öznelliğini ve mahremiyetini yönetmesine olanak tanıdığını söylemişlerdir. Sosyal ağ sitelerinin, sunduğu bu olanakların yanısıra yeni risklerin görülme olasılığını da arttırdığına ilişkin endişeler bulunmaktadır. Sosyal medya kullanımının taşıdığı risklerden bazıları, özel alanın yitilmesi, siber zorbalığa maruz kalma ve zarar

verici ilişkiler kurmak olarak saptanmıştır (Aktaran: Doğuş, 2014,136). Kandırma, ayartma, çıkarları için kullanma gibi siber tuzaklar özellikle çocuklar için kontrol, farkında olma ve kişisel verileri koruma ve güvenlik ayarlarını aktif kullanabilme becerilerine sahip olmayı gerektirir.

Unicef'in Dünya Çocuklarının Durumu 2017 başlıklı raporunda ise, dijitalleşmenin gücünden yararlanmak, dezavantajlı çocukların dijital olanaklardan faydalanmasını sağlamak ve savunmasız çocukların zarar görmesini engellemek amacıyla altı öncelik belirlenmiştir:

1. Tüm çocukların kaliteli internet içeriklerinden faydalanabilmesi için çocuklara uygun maliyetli internet erişimi sağlanmalıdır.
2. Çocuklar; çevrimiçi tüm risklerden -istismar, sömürü, çocuk ticareti, siber zorbalık ve uygunsuz materyallere maruz kalmak da dâhil olmak üzere- korunmalıdır.
3. Çocukların bilgilerinin gizliliği sağlanmalı ve çevrimiçi kimlikleri korunmalıdır.
4. Çocukların bilgili, katılımcı ve dijital dünyada güvende olmalarını sağlamak için dijital okuryazarlık dersi verilmelidir.
5. Dijital dünyada çocuklara koruma ve fayda sağlamaya yönelik etik standartlar ve uygulamalar geliştirmeleri için özel sektörün gücünden yararlanılmalıdır.
6. Çocuklar, dijital politikaların merkezine yerleştirilmelidir (Unicef, 2017,5).

Unicef'in belirlediği kriterler, dijital olanakların özellikle dezavantajlı durumda olan çocuklar için avantaj sağlanması ve çevrimiçi kimliklerin korunması, dijital ortamda çocukların kendilerini risklere karşı farkında olma ve koruma bilincini geliştirmesi yönünde dijital okuryazarlığa öncelik verilmesi doğrultusundadır.

Yeni Medya Okuryazarlığı Çalışmalarından ve Projelerinden Örnekler

Avrupa Komisyonu Birleşik Araştırma Merkezi (JRC-Joint Research Center), tarafından koordine edilen "Küçük Yaştaki Çocuklar (0 - 8) ve Dijital Teknoloji" başlıklı araştırma kapsamında 21 Avrupa ülkesinde 8 yaşın altındaki çocukların dijital hayatları incelenmiştir. Araştırmanın en önemli bulgusu, çocukların dijital becerilerinin, çoğunlukla ev ortamında, ebeveynlerinin ve/veya diğer büyüklerinin dijital davranışlarını gözlemleyerek ve model alarak çok genç yaşta itibaren gelişmekte olduğudur. Söz konusu çocuklar, riskleri göz önünde bulundurmadan, dijital ortamda deneme yanılma yoluyla ihtiyaçlarının ve ilgilerinin peşinden gitmektedir. Diğer taraftan veri analizi, erken çocukluk yaşlarının çocukların dijital yeterlilikleri ile dijital dünyada sağlıklı ve dengeli tutum edinmeleri konusunda önemsenmesi gereken bir zaman dilimi olduğunu ortaya koymaktadır (https://www.medyakokuryazarligi.gov.tr/haber_goster.php?Guid=2D81C388-C8B0-42BB-8E10-82A786472480)

Nitekim EU Kids Online-Avrupa Çevrimiçi Çocuklar çalışma grubu tarafından, yapılan araştırma sonuçları dijital çağın benzer risklerini işaret etmektedir. 25 Avrupa ülkesinde, internet kullanan 9-16 yaş çocuklar arasından seçkisiz tabaka örnekleme ile seçilen 25 bin 142 çocuk ve ebeveynlerinden birisi ile 2010 yılında yüz yüze görüşmelerin yapıldığı anketin sonuçlarına göre çevrimiçi riskler; pornografi, zorbalık, cinsel içerikli mesaj almak, daha önce tanımadığı kişilerle iletişime geçmek, çevrimiçi görüştüğü kişilerle çevrimdışı görüşmek, kullanıcı tarafından oluşturulmuş potansiyel zararlı içerik ve kişisel bilgi istismarı olarak saptanmıştır. Birçok çocuk burada sorulan risklerle karşılaştıkları hatta bu çevrimiçi deneyimlerden rahatsız

oldukları veya üzüldükleri halde bunları bildirmediikleri için, gelecekteki güvenlik politikaları özellikle çevrimiçi olan küçük yaştaki çocukların gereksinim duyacakları kaynakları ve rehberleri amaç edinmelidir. Dolayısıyla, farkındalığı arttırmak ve küçük yaştaki internet kullanıcılarının özellikle ilköğretimdeki çocukların ihtiyacını karşılayacak önlemler için yeni politikalar geliştirilmesi çok önemlidir. ([http://www.lse.ac.uk/media@lse/research/EUKidsOnline/EU%20Kids%20II%20\(2009-11\)/EUKidsExecSummary/TurkeyExecSum.pdf](http://www.lse.ac.uk/media@lse/research/EUKidsOnline/EU%20Kids%20II%20(2009-11)/EUKidsExecSummary/TurkeyExecSum.pdf)).

EU Kids Online Final Raporu (2014)'na baktığımız zaman ise, çocuklara, ailelere, öğretmenlere/öğretmenlere, üreticilere, oldukça önemli sorumluluklar ve görevler düşmektedir. İnternet kullanımı giderek kişiselleştiği için, ebeveynlerin ve öğretmenlerin üzerine düşen görevler de giderek zorlaşmaktadır. Bu boşluk, çocukların karşılaşacağı riskleri kontrol etmeleri ve çocukların zararlı etkilerden korunmalarını ve bununla başa çıkmalarını sağlayacak araçlar geliştirmeleri konusunda üreticilere büyük sorumluluk yüklemektedir. Ayrıca bu durum, çocukların üstüne düşen kendi güvenliklerini sağlama sorumluluğunu arttırmakta ve bu yüzden çocukların kendilerine güvenlerini ve zorlukları yenebilme güçlerini arttırmak ve dijital vatandaş olmalarını sağlamak için güvenli internet mesajları vurgulanmaktadır (<http://www.lse.ac.uk/media-and-communications/assets/documents/research/eu-kids-online/participantcountries/turkey/TurkeyExecSum.pdf>).

Dijital dünya, çocukların refahı ve haklarını kullanmaları konusunda sunduğu fırsatlar kadar taşıdığı risklerle de onların hayatını şekillendirmektedir. Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi 4 Temmuz 2018 tarihli aldığı kararla, hükümetlere, çocuk haklarına kapsamlı olarak hitap edildiğinden emin olmak için yürürlükteki yasalarını, politikalarını ve uygulamalarını gözden geçirmelerini tavsiye etmiştir. Dijital ortama tam bir katılım olmaması, çocuğun haklarını tamamen kullanma kabiliyetini etkileyebileceği nedeniyle devletlerin çocukların, özellikle onlara hitap eden iletişim araçlarına ve içeriklere halka açık yerlerde güvenli ve ücretsiz olarak erişimlerini garanti altına alması; bilgiyi üreten ve dağıtan sıfatlarıyla çocukların, dijital ortamda ifade özgürlüğünü nasıl kullanabilecekleri ve başkalarının haklarına ve onuruna nasıl saygı gösterecekleri konusunda farkında olmalarının sağlanması gerektiği; çocukların dijital ortamı eleştirel olarak anlamalarını kapsayacak dijital okuryazarlığın güçlendirilmesine yönelik önlemler ve eğitici kaynaklar teşvik edilmesi, hızla gelişen yeni teknolojileri yakalamanın dışında, dijital ortamda çocuklar için risk teşkil eden konularla ilgili de devletler tarafından önlem alınması gerektiği, çocukların reklam bombardımanı, yaşa uygun olmayan reklam ve pazarlama, zararlı içerik ve davranış, cinsel istismar, aşırıya kaçan siyasî ya da dinî hareketlere katılım, insan kaçakçılığı yanında zorbalık, takip edilme ve diğer taciz türlerinden korunması (https://www.medyaokuryazarligi.gov.tr/haber_goster.php?Guid=31DBEF1D-3A0A-45DC-86C5-1A94543A30EC) Avrupa ülkelerinin üzerinde özellikle durduğu katılım ve güvenlik konularına ilişkin devletlerin sergilemesi gereken politik karar ve eylemlerini öne çıkarmaktadır.

Avrupa Komisyonu Birleşik Araştırma Merkezi (JRC – Joint Research Center) araştırma sonuçlarına göre, çocuklara dijital okuryazarlık ve medya okuryazarlığı becerilerini mümkün olduğu kadar erken yaşta kazandırma ve bu becerileri geliştirme, okulların ve öğretmenlerin öncelikli görevi olması; başta öğretmenler olmak üzere hayat boyu öğrenme anlayışında yetişkin eğitimi ile dijital okuryazarlık kavramı geliştirilmesi gerektiği; çocukların dijital dünyayı anlayabilmeleri için onun

etkilerini, bileşenlerini, tehlikelerini anlatacak yeni hikâyeler üretilmesi gerektiği; ebeveynlerin, çocuklarının kullandığı cihazlar ve akıllı telefon uygulamaları ile ziyaret ettiği web siteleri hakkında sürekli olarak beceri ve bilgilerini geliştirmesi ve çocukların dijital faaliyetleriyle ilgili olması; yine çocuklarına rol model olması gereken ebeveynlerin eleştirel düşünmeye, yaratıcı faaliyetlere, sorumlu çevrimiçi tutumlara odaklanan dijital okuryazarlık ve medya okuryazarlığı becerilerini çocuklarının erken yaşta edinmelerini desteklemeleri öne çıkan tavsiyeler arasındadır (https://www.medyaokuryazarligi.gov.tr/haber_goster.php?Guid=2D81C388-C8B0-42BB-8E10-82A786472480)

Unicef Dünya Çocuklarının Durumu 2017 raporuna göre, dijital okuryazarlığı arttırmak ve eğitimde bilgi ve iletişim teknolojilerinin daha iyi kullanılmasını sağlamak için aşağıdaki eylemlerin gerçekleştirilmesi çağrısında bulunmaktadır: okullarda dijital okuryazarlığın öğretilmesi; çocuklara güvenilirliği kanıtlanmış çevrimiçi eğitim fırsatlarına erişim imkanı sunulması; yaygın eğitimde BİT becerilerini öğrenme fırsatlarının geliştirilmesi; öğretmenlerin kendi dijital becerilerinin ve okuryazarlıklarının gelişiminin desteklenmesi; çevrimiçi kütüphanelerin kurulmasının desteklenmesi; içerik oluşturmaya ve paylaşmanın risklerinin anlaşılması; çevrimiçi ortamda mahremiyetin ve kişisel verilerin nasıl korunacağına öğrenilmesi; çevrimiçi hoşgörü ve empati öğretiminin güçlendirilmesi ve ailelerin çocuklar için iyi birer dijital rol model olması (www.unicef.org.tr). Bu ve benzer eylemler dijital çağın dijital okuryazarlık becerilerini geliştirmek için atılması gereken adımları özetlemektedir.

Avrupalı çocukların ve ebeveynlerin, riskli ve güvenli internet kullanımı ve yeni çevrimiçi teknolojileriyle ilgili deneyimlerine ve uygulamalarına ilişkin bilgiyi arttırmak ve dolayısıyla da çocuklar için güvenli bir çevrimiçi ortamın tanıtımıyla ilgili bilgilendirme yapmayı amaçlayan Avrupa Çevrimiçi Çocuklar Projesi Türkiye Raporu'na göre ise, Türkiye'deki çocukların yaklaşık %25'i internet bağımlısı olarak nitelendirilmektedir. Türkiye'deki çocuklar interneti en fazla okul işleri için (%92,6) kullanırken, çocukların %47,6'sının bir sosyal paylaşım sitesinde hesabı bulunmaktadır. Çocukların sadece %38,8'i internette bulduğu bilgilerin doğru olup olmadığına karar vermek için farklı siteleri karşılaştırdığını, %31,6'sı sosyal paylaşım sitelerinde gizlilik ayarlarını yapmayı bildiğini, %30,1'i istenmeyen mesajları engelleyebildiğini ve %43,8'i interneti nasıl güvenli kullanabileceğine dair bilgileri bulabileceğini belirtmektedir. Avrupa'daki çocuklara göre Türkiye'deki çocukların çok azının bu becerilere sahip olduğu görülmüştür. Bu oranlar ortalama olarak Avrupa'daki çocuklar için %60'ın üzerindedir. Ebeveynlerin yarısından çoğu, çocuklarının kişisel bilgilerini internette paylaşmasını yasaklamış olmasına rağmen, çocukların %46'sı sosyal paylaşım sitesindeki hesaplarını kendi kişisel bilgilerinin herkes tarafından görülebileceği "herkese açık" seçeneği ile kullanmakta, öte yandan çocukların üçte biri bu bilgileri sadece arkadaşları ile paylaşmaktadır. Avrupa genelinde, Türkiye %46 ile sosyal paylaşım sitelerinde "herkese açık" hesaba sahip olan çocukların oranı ile ikinci sırada yer almaktadır. Bu da Türkiye'deki çocukların internet güvenliği konusunda çok fazla bilgi sahibi olmadığını göstermektedir (Kaşıkçı&Çağiltay&Karakuş&Kurşun&Ogan, 2014).

Yapılan araştırmaların yanısıra, projeler de medya okuryazarlığı alanına önemli katkılar sağlamaktadır. Türkiye'de bunlardan biri olan 2017 yılı içinde "Siber Zorba Olma, Farkına Var!" sloganı ile başlatılan Siber Zorbalık Farkındalık kampanyası bu

alandaki önemli çabalardan biri. Proje, Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu, üniversite ve sektör işbirliği ile başlatılan kampanya ile okullardaki siber zorbalık konusunda toplumsal farkındalık yaratma, internetin bilinçli kullanımı ve çevrimiçi riskleri en aza indirme yönünde öğrencilere eğitim desteği sağlamayı amaçlamaktadır (bilgi için bkz: <http://www.guvenliweb.org.tr>).

Bir diğer proje ise, 2018 yılı içinde Türkiye’de hayata geçen Çevrimiçi Çocuk Projesi, 7-14 yaş arası öğrencilerin internet kullanımı konusunda bilinçlendirilmesini ve çevrimiçi ortamlarda karşılaşılabilecekleri riskler hakkında uyarılara karşı nasıl korunacakları konusunda farkındalık yaratmayı amaçlayan bir projedir. Proje konuları arasında çocuklar ve gençlerin internet teknolojileri ile ilgili temel bilgi ve terimleri öğrenmeleri, internet ortamında doğru ve güvenilir bilgiye erişme yöntemleri, siber zorbalık kavramını, çeşitlerini ve bunlardan sakınma yöntemlerini öğrenmeleri ve kendilerinin de siber zorba olmamak için neler yapabileceklerinin farkına varmaları, Sosyal medya hesap güvenliği ile ilgili bilgi edinmeleri, internette itibar yönetimi için yapılacaklar, internet ve oyun bağımlılığı hakkında farkındalık yaratılması ve bunlara karşı korunma yolları, internet ortamında Türkçe’nin doğru bir şekilde kullanılmasının önemi ve sık yapılan hatalar üzerinden farkındalığın artırılması yer almaktadır (bilgi için, <http://www.cevrimicicocuk.org.tr>). Türkiye’de bu ve benzeri projelerin artması, bu alandaki çabaların hem bireysel hem de kurumsal olarak çoğaltılması, ders müfredatlarının yeni medya okuryazarlığı becerilerini geliştirecek yönde revize edilmesi gerekmektedir.

Sonuç ve Değerlendirme

Bu çalışmada yeni medya okuryazarlığının önemi, dijital çağın yeni iletişim ve okuryazarlık becerileri ve çevrimiçi olanaklar ve çevrimiçi riskler kavramsal olarak tartışılarak, etkileşimli çoklu medya kültürü karşısında bireylerin yeni medya mecralarının sunduğu olanakları ve taşıdığı riskleri iyi bilmesi gerektiği, bu konuda eleştirel farkındalığı sahip, bilinçli yurttaş ve aktif kullanıcıların yetişmesinde yeni medya okuryazarlığının önemli bir fırsat alanı yarattığı sonucu literatürden de örneklerle ortaya konmaya çalışılmıştır. Özellikle medya okuryazarlığı bilincini oluşturmaya yönelik hem araştırma hem de proje bazlı çalışmalar medya okuryazarlığının değerli bir eğitim fırsatı olarak görüldüğünün sonuçlarıdır. Yeni medyanın dijital teknolojisi, multimedya özelliği ve kullanıcı türevli içerik üretimi, doğru kullanıldığı takdirde dijital çağın gereklerini karşılamada olanaklar sunarken diğer taraftan çevrimiçi güvenlik ve çevrimiçi farkındalığın önemine de katkı koyacaktır.

Yeni Medya Çalışmaları II. Ulusal Kongresi (2015) sonuç bildirgesinde de ele alındığı gibi “yeni medya okuryazarlığı teknik ya da salt pedagojik bir mesele değildir. Daha ziyade aktif ve katılımcı yurttaşlık, demokratik ve çoğulcu bir toplumsal ve siyasal düzen ile önyargılar ve nefretten arındırılmış bir iletişim zemininin kurulmasını hedefleyen politik bir duruştur. Bu anlamda yeni medya okuryazarlığı çok farklı disiplinlerin, çok farklı kaygıların, bireylerin, kurum ve kuruluşların kesişim noktasında yer alan çok boyutlu ve çok ortaklı bir süreçtir.” (<http://yenimedya.org.tr/>) Politik ve kültürel bir süreç olarak bireylerin yaşamları boyunca sahip olması ve kullanması gereken yeni medya okuryazarlığı becerileri, katılımcı yurttaşlık bilincinin geliştirilmesinde de oldukça önemli katkılar sunma potansiyeline sahiptir.

Medya okuryazarlığı eğitimleri, sıklıkla, öğretmenlerin ve öğrencilerin birlikte medya

okuryazarlığı becerileri ve yetkinliklerini öğrendikleri karşılıklı bir öğrenme süreci içinde öğrenci katılımını yoğun ve verimli olacak bir şekilde içermelidir. Eğitimciler, tarihin en yoğun teknolojik devrimlerinden birinin ortasında olduğumuz farkında olmalıdırlar ve yeni bilgisayar teknolojilerini eğitime adapte etmeyi ve yeni okuryazarlıklar geliştirmeyi öğrenmek zorundadırlar (Kellner, 2014,425). Medya okuryazarlığı eğitimi teknolojiler karşısında sürekli geçerli olan temel becerilerin geliştirilmesine odaklanmalıdır. Yaşanan teknolojik ve toplumsal değişimler karşısında 21. yüzyılın ihtiyaçlarına cevap vermek, iletişim becerilerini kazanmak/kazandırmak ve gereklerini yerine getirecek şekilde bir eğitim planlaması yapılması kaçınılmaz bir gerçektir.

Yeni medya ve bireylerin yeni medya ortamlarındaki davranış ve tutumlarını ortaya koyan saha araştırmaları mutlaka yeni medya okuryazarlığı alanını kavramsal olarak besleyecektir. 21. yüzyılda elektronik medyanın giderek daha fazla egemen olduğu ve olacağı bir dünyada, bireylerin çoklu okuryazarlık becerilerini geliştirmesi gerekliliği nedeniyle; ders müfredatlarının ve eğitim politikalarının bu yönde revize edilmesi, toplumu bilinçlendirmeye yönelik çalışma ve projelerin arttırılması bu çalışmanın kavramsal tartışmasından ortaya çıkan öneriler olarak değerlendirilebilir.

Notlar

¹ Farklı medya türleri arasında geçiş yaparken bireyin yön bulması

² EU Kids Online Projesi, projeler kısmında ayrıntılı ele alınmıştır.

Kaynakça

- Aydoğan A.- Başaran F. (2012), Yeni Medyayı Alternatif Medya Bağlamında Anlamak, (Ed.) Ömer Özer, *Alternatif Medya Alternatif Gazetecilik*, Konya: Literatürk
- Bilici, E. İ. (2014), *Medya Okuryazarlığı ve Eğitimi*, Ankara: Nobel, Ankara: Nobel
- Binark M.-Bek Gencil M. (2007). *Eleştirel Medya Okuryazarlığı Kuramsal Yaklaşımlar ve Uygulamalar*, İstanbul: Kalkedon Yay.
- Binark, M (2014), *Yeni Medya Çalışmalarında Araştırma Yöntem ve Teknikleri*, (Der.) M. Binark, İstanbul: Ayrıntı
- Buckingham, D (2007). Digital Media Literacies: rethinking media education in the age of the Internet, *Research in Comparative and International Education*, Volume 2, Number 1, 43-55.
- Castells M. (2012), Ağ Toplumunda İletişim, İktidar ve Karşı İktidar, (Çev.) Tülin Sepetçi, *Yeni Medya Üzerine Kavramlar, Yaklaşımlar ve Uygulamalar*, 13-45, Antalya: Akdeniz Üniversitesi İletişim Araştırma ve Uygulama Merkezi
- Çomu, T.- Binark M. (2013). Yeni Medya Ortamlarında Nefret Söylemi, (Ed.) Mahmut Çınar, *Medya ve Nefret Söylemi Kavramlar Mecralar Tartışmalar*, 199-216, İstanbul:Hrant Dink Vakfı Yayınları
- Doğuş Elem F.(2014). Yeni Medyaya Bir Sosyal- Psikolog Gözünden Bakmak: Sonia Livingstone, , (Der.) M. Çakır *Yeni Medyaya Eleştirel Yaklaşımlar*, 131-156, İstanbul: Doğu Kitabevi
- Gaines, E. (2010), *Media Literacy and Semiotics*, New York: Palgrave Macmillan

- Geray H.-Aydoğan A. (2010). Yeni İletişim Teknolojileri ve Etik, (Ed.) B. Çaplı- H. Tuncel, *Televizyon Haberciliğinde Etik*, 305-321, Ankara: Fersa Matbaacılık
- Hobbs, R. (2010a). *Digital and Media Literacy: A Plan of Action*, The Aspen Institute Washington, D.C. 20036
- Hobbs, R. (2010b). Dijital Çağda Medya Okuryazarlığını Yeniden Tanımlamak, Çev: Filiz Yıldız, *Erciyes İletişim Dergisi*, 87-95.
- Jenkins, H., Clinton, K., Purushotma, R., Robison, A., &Weigel, M. (2006). *Confronting the Challenges of Participatory Culture: Media Education for the 21st Century*, MacArthur Foundation, <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED536086.pdf>
- Jols T.- Thoman E. (2008). *21. Yüzyıl Okuryazarlığı Medya Okuryazarlığına Genel Bir Bakış Ve Sınıf İçi Etkinlikler*, (Çev.) C. Elma-A. Kesten, Ankara: Ekinoks Yayınevi
- Karaduman, S. (2017). Television Broadcasting In New Media Platform And Interaction, (Ed.) Emrah Doğan-Ercan Geçgin *Current Debates In Public Relations, Cultural & Media Studies*, (115-129) Volume 9, IJOPEC Publication
- Kaşıkçı, N.D, Çağıltay K., Karakuş T., Kurşun, E., Ogan, C. (2014). Türkiye ve Avrupa'daki Çocukların İnternet Alışkanlıkları ve Güvenli İnternet Kullanımı, *Eğitim ve Bilim*, Cilt 39, Sayı 171, 230-243.
- Kellner, D. (2014). Yeni Medya ve Yeni Okuryazarlık: Yeni Binyılda Eğitimin Yeniden Yapılandırılması, (çev. M. Akif Barış), (Der.) M. Çakır, *Yeni Medyaya Eleştirel Yaklaşımlar*, 413-444, İstanbul: Doğu Kitabevi
- Kellner, D.-Share, J. (2007). *Critical Media Literacy, Democracy, and the Reconstruction of Education*, (Ed.). D. Macedo ve S. R. Steinberg, *Media literacy: A reader*, 3-23 New York: Peter Lang
- Livingstone, S. (2008). Internet Literacy: Young People's Negotiation of New Online Opportunities, (Ed.) Tara McPherson, *Digital Youth, Innovation, and the Unexpected*. (s.101-122) The John D. And Catherine T. MacArthur Foundation Series on Digital Media and Learning. Cambridge, MA: The MIT Press
- Rogow, F. (2015). Media literacy in early childhood education: Inquiry-based technology integration. (Ed.) C. Donohue, *Technology and digital media in the early years: Tools for teaching and learning*. (s.91-103) New York, NY: Routledge and Washington, DC: NAEYC.
- Yengin, D. (2012), Yeni Medyaya Eleştirel Bakış, (Ed.) Deniz Yengin, *Yeni Medya Ve...* 123-133, İstanbul: Anahtar Kitaplar

İnternet Kaynakları

- [http://yenimedya.org.tr/Yeni Medya Çalışmaları II. Ulusal Kongresi\(2015\)Sonuç Bildirgesi](http://yenimedya.org.tr/Yeni_Medya_Çalışmaları_II_Ulusal_Kongresi(2015)Sonuç_Bildirgesi)
- [http://www.lse.ac.uk/media@lse/research/EUKidsOnline/EU%20Kids%20II%20\(2009-11\)/EUKidsExecSummary/TurkeyExecSum.pdf](http://www.lse.ac.uk/media@lse/research/EUKidsOnline/EU%20Kids%20II%20(2009-11)/EUKidsExecSummary/TurkeyExecSum.pdf). Erişim Tarihi:03.09.2018 2018
- <http://www.cevrimicocuk.org.tr>
- https://www.medyaokuryazarligi.gov.tr/haber_goster.php?Guid=2D81C388-C8B0-42BB-8E10-82A786472480, "iki yaşın altındaki çocukların dijital ayak izi mevcut", Eklenme Tarihi:16.08.2018, Erişim Tarihi: 01.09.2018

https://www.medyaokuryazarligi.gov.tr/haber_goster.php?Guid=31DBEF1D-3A0A-45DC-86C5-1A94543A30EC, "Avrupa Konseyinden, dijital dünyada çocuk hakları tavsiye kararı", Eklenme Tarihi:11.07.2018, Erişim Tarihi: 01.09.2018

<http://www.lse.ac.uk/media-and-communications/assets/documents/research/eu-kids-online/participant-countries/turkey/TurkeyExecSum.pdf>), "Avrupa Çevrimiçi Çocuklar Projesi Özet Bulguları", Erişim Tarihi:03.09.2018

Livingstone, S., Haddon, L., & Ólafsson, K. (2011). *Risks and safety on the internet*.

<https://codeweek.eu>, Erişim Tarihi: 06.10.2018

www.medyaokuryazarligi.gov.tr/userfiles/files/MOY%202018%20Ogretim%20Programi.pdf. Erişim Tarihi: 3 Ekim 2018.

www.unicef.org.tr, UNICEF Dünya Çocuklarının Durumu 2017, Dijital Bir Dünyada Çocuklar, Erişim tarihi: 30.08.2018